

A Nemzeti színházi muzeumról

Írta: Pataki József

Seregő pennával írt híres nyelvrendeletét, melynek értelmében a német lett volna a hivatalos nyelv Magyarországon is, egy bocsánatkérő tollvonással már el is törölte a haldokló József császár, de a hatalmas visszhang, melyet a híres nyelvrendelet a magyar közvilágban keltett, még sokáig nem hallgatott el.

A hivatalos Magyarország ugyan akkor még latin nyelven írt és latin nyelven szóznokolt, de azért mégis érezte mindenki, hogy József császár nyelvrendelete nem a latin, hanem a magyar nyelv ellen irányul és a magyar nemzet elnémetesítését célozza.

A megtámadott magyar nyelv védelmére talpra ugrottak a tekintetes vármegyék és riadót fújtak a testvér erdélyi székék. Megéreztek mind a kék magyar hazában, hogy a bécsi sakkhuzás ellenében nekünk is meg kell tennünk a kellő lépéseket.

És jöttek gyors egymásutánban a nagy cselekvések. A tuncságából felriasztott magyar megmozdult: nyelvemlék társaságot alapított és magyar játékszint teremtett. Tette pedig mindezt azért, hogy előruvult nyelvét fejlessze, pusztulásra ítült nemzeti-ségét védelmezze.

Más nemzeteknél a színház mindenütt csak színháznak épült nálunk azonban — sajátos politikai helyzetünk következtében — *nyelvünk temploma, nemzetiségünk vára lett.* Másutt a színháznak inkább csak művészi és kulturális történelmi jelentősége van, nálunk azonban szervesen bekapcsolódott nemzeti létünkbe is. Hiszen a magyar játékszín föállításán a magyar éniakarást jelentette.

Hogy mindez csakúgyvan így volt, annak lekirváltóbb bizonyossága az a történelmi tény, hogy nálunk a színhészet — mint vállalkozás — jóformán még volt magánkézben, hanem eleitől forva levokozták azt hatóságai jellemei igazgatással ellátvai. Erdélyben már 1794-ben határozatba ment, hogy a játékszín feletti felelősséget az országgyűlést illeti s ugyanakkor az idősebbik híró Wesselenyi Miklóst választották már a „Theatralis Commissio“ elnökének, tehát országos főigazgatónak. Magyarországon pedig egyes vármegyék — különösen Pest, Eszék, Borsod és Abau vármegye — színházokká váltak és igazgatták a maguk igazgatóságait. Ha a színhészet mellett csak színhészeknek tekintették volna s egyáltalán nem a magyar nyelv apostolainak is, a német vármegye bizony a kisujját se mozdította volna értük.

Ennek a halálra ítélt jellemei következtében színhészet-történelmi szempontból is sokat hátrébb álltak, mert csakis így válhatott lehetővé, hogy a játékszínre vonatkozó adatokat és adataikat a vármegyék levelezésére megörökítették.

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: **Pataki József**
Cím: **A Nemzeti színházi muzeumról**

Forrás: **Szózat**

3m
(Hely)

1924. 11. 16.
(Idő)

(Köt. v. füz.) (Oldal)

De nemcsak a vármegyék hanem utóbbi akkoriak és egykoru hírdős hírdőtorok is felelősek minél többet megörökíteni a játékszín dolgaiból. A pesti magyar utóbbi társaság kiadalmait Erdélyi János vártára írta írtja meg (Pesten Theatralis Művésztársaság, 1799): a kolozsvári utóbbi társaság fét pedig egy teljes erdélyi akció — Kótsi Pálffy János — fordította írásba (Kér, hogy ezek a feljegyzések, melyek csak kéziratban voltak meg, az 1848-49-iki nagy felzúdulások Kótsinak egy tanítványának alkalmából) Dévényé, Palocz István, Székely Pál, Szuner Károly stb. mind megírták színházi valvafutásuk történetét és mindazokból ártalans világot vetett a régi magyar színházra. Egy hírdős kolozsvári utóbbi akció — előadói János Pál — 1792-46 1845-ig a kolozsvári színházokat övűtörelte gondosan feljegyezvén minden színház bátorja az azaai előadásra vonatkozó észrevételeit. Főmaga Lajos nagybecsi színházgyűjteményét a Nemzeti Muzeum őrzi. Marosvásárhelyt a gróf Teleki-nemzettség levelestára, az ugynevezett „Teleki-théka“, Kolozsvárt pedig az egyetemi könyvtár tele van az erdélyi színhészetre vonatkozó adatokkal. A kassai levéltár és Pest vármegye levelestára szintén sok anyagot tartalmaz. És mennyi becses emlék hányódhat-vetődhet magánosok kezén!... És mennyi elpusztulhatott az idők folyamán!

A nevezetesebb színhésztörténelmi emlékek kegyeletes elraktározása nagy mértékben megkönnyült a Nemzeti Színház létesítésével. Amíg színhészetünknek állandó jellegű központja nem volt, a színhésztörténelmi adatok nem voltak központosítva elhelyezhetőek; de a felépült Nemzeti Színházban — ha nem is volt e célra külön helyiség — mégis csak akadt egy-egy zug, egy fiók, vagy levelestáda, ahol a jövő számára el lehetett egyet-mást raktározni. És ez az elraktározás meg is történt. Mindig akadt egy-egy kegyeletes kéz, amelyik ezt elvégezte. Színhészek, titkárok, igazgatók egyaránt érezték ennek szükségét és nagy jelentőségét.

De nem szabad megfeledkeznünk a hazafias közönség részvételéről s nagyfokú áldozatkészségéről sem, mely a Nemzeti Színházzal szemben az alapkövetéltől kezdve mindig megnyilvánult. Ennek az áldozatkészségnek köszönhetjük muzeális anyagunk egyik legértékesebb részét: régi nagy színhészek képeit és szobrait.

Osztályozás

Tárgy **792(064)**

Hely

Idő

"1924"

Személy

A gondolat, hogy a Nemzeti Színház kitünőbb tagjainak arcvonásai márványban és vásznon megörökíttessenek, már a negyvenes évtizedben felmerült, de aztán a közbejött szabadságharc s még inkább az azt követő hosszú elnyomatás a kegyeletes terv megvalósítását messze elodázta.

Az első színhész-szobrot, az idősb Lendvay álló bronzszobrát, melyet lelkes honleányok állítottak a nagy színművész emlékének, 1860 júniusában leplezték le. A szobor eredetileg a színház homlokzata előtt egy kis kert közepén állott, később, mikor a színház homlokzatát a bérház felépítésével az utcáig kitölték, az ugynevezett „színhész-udvar“-ba került.

Lendvay után a nagyhirű Megyeri következett, akinek Fehér márvány mellszobrát 1864 január 13-án

a Himmusz hangjai r. Az Izsó Miklós által színház előcsarnokában kellett kuzdenünk helyezést.

És jöttek gyors egymásutánban a többi nagyok: Egressy Gábor, a két Szerdahelyi, Tóth József, Szigligeti, Szentpéteri, ifju Lendvay, Halmi stb., stb. márvány mellszobrai; továbbá Feleki, Felekiné, Szerdahelyi Kálmán, Szathmáryné, Szigligeti, Paulay stb. stb. olajba festett, életnagyságu arcképei.

A Nemzeti Színház szoborcsarnoka és képtára tehát már most sem mondható szegénynek. Minthogy pedig a színház újra programjába vette kiválóbb tagjainak és drámaíróinak márványban és vásznon való megörökítését, a közeljövőben már egész szoborcsoporthozatok és arckép-sorozatok fogják díszíteni az előcsarnokot.

A szoborcsarnok és képtár mellett nagy jelentősége lenne az ereklye-tárnak; csakhogy — fájdalom — ereklyék dolgában nagyon szegények vagyunk. Színhészek és színhésznők ugyanis — miután színhészeti muzeumunk nem volt — ereklyetárgyaikat vagy leszármazottjaiknak, vagy pedig a Nemzeti Muzeumnak hagyományozták. Így került Schödelné ezüst sarlója, az idb. Lendvayné ezüst koszoruja stb., stb. a Nemzeti Muzeum régiséggyűjteményébe.

A színház birtokában lévő ereklyék között igen nagybecsi a megnyitó előadást hirdető, színes nyomású színlapocdula (1837. aug. 22.) és igen becses volna (ha megvolna) a megnyitó előadásra szóló színházjegy is, melynek egyik oldalán a színház képe volt látható a következő sorok kíséretében:

„Itt kicsiben láthatod, a mi Pesten nagyban is áll már:
A heven óhajtott nemzeti színházot.”

Vedd szívesen képét 's a' mit én neked, azt neki
Óhajtsd:

Hossza pályádat ne nehezítse vihar!”

Ez a jól gürdülő dísztíchon csaknem a fillünkbe esendít; azt a lelkes örömet, amit dédapánk a Nemzeti Színház megnyitására, ezen a gyönyörű nemzeti ünnepen érezték.

A színházavató ünnep alkalmából Pest vármegye emlékkermekét is akart veretni, erről azonban, miután a verevéshez szükséges engedély nem érkezett meg, kénytelen volt lemondani. Így aztán be kellene érünk azokkal az érmekekkel, melyeket 50 éves jubileumára veretett a színház, de hát — sajnos — ilyen érem sincs a színházi gyűjteményben.

A „Szökött katoná”-nak azt a színlapját, mely Petőfi Sándor vendégfelleptét hirdeti Gémesi notárius szerepében, a „Petőfi-ház”-nak ajándékozta a Nemzeti Színház. Az 1848-iki színlapok pedig néhány évvel ezelőtt egytől-egyig elvesztek.

1849-ben Pest bombázásakor leégett az Erzsébet-teri német színház, a színpad nélkül maradt német szintárszékét pedig az osztrákok egyszerűen betelepítették a Nemzeti Színházba, ahol — a magyarokkal felváltva — mindaddig játszottak, míg csak a német színház újra fel nem épült. Ennek a szomorú emlékű vendégszeroplésnek a színlapjai is hiányoznak. Megvanak ellenben az 50-es, 60-as évek színlapjai s mindegyikén rajt van a kötféjú sasos osztrák bélyeg.

Az osztrák elnyomatás éveiben teljes szigorúságban működött a színházi cenzura. Minden előadni szándékolt darabot előzetesen be kellett ide nyújtani s csak azokat volt szabad eljátszani, melyeknek hátsó lapjára a cenzor rávezette az engedélyt. A Nemzeti Színház könyvtárában mind megvanak ezek a fekete-sárga zsinórral átfűzött, lepecsételt példányok s rajtuk a cenzor németnyelvű engedélye. Ezek a színművek, melyeket eddig barbár könnyelműséggel sugópéldányoknak használtak, szintén az ereklye-tárba valók.

Az ereklye-tárt általában úgy kell megszervezni, hogy a színház történetét a lehetőség szerint szemléltető módon ismertesse. Éppen azért ereklye-számba megy minden, ami ezt a célt szolgálja és előmozdítja.

A muzeális anyagnak irattári és könyvtári része az ereklyetárnál jóval gazdagabb. Megmaradt sok hivatalos és nem hivatalos irat, levelezés; megmaradtak a régi igazgatósági ülések, színházi bíróságok jegyzőkönyvei; megmaradtak — a jelzett hiányokon kívül — a színlapok, még pedig évfolyamok szerint bekötve. Vannak értékes kézirataink és könyveink, foglalkoztatási- és öltözködési naplóink, amelyek mind érdekes, sőt sokszor becses színész-történeti adatokat tartalmaznak.

A muzeális anyagnak ebből a vázlatos leírásából is meg lehet állapítani, hogy az elődök tudatosan gyűjtöttek; de meg lehet állapítani azt is — különösen a több helyt mutatkozó hiányokból —, hogy az utódok nem fordítottak kellő gondot a megőrzésre. Mert bizony ezek a becses gyűjtemények — az előcsarnokban elhelyezett szobrok és képek kivételével — sohasem voltak egységes kezelésben, hanem a színház különböző helyiségeiben évtizedeken keresztül hanyódtak-vetődtek, úgy hogy valóságos esodaszámba megy még ilyen hiányos állapotban való megmaradásuk is.

Bizony-bizony, az idő réges-régen megérett már arra, hogy a Nemzeti Színház muzeuma felállítassék, de ha történetek is a multban erre vonatkozólag egyesek részéről törekvések, az ugynevezett „hivatalos körök” mentőörömségén hajótörést szenvedett minden törekvés. Most azonban más szerek kezdenek fujdogálni. Most már maguk a hivatalos körök akarják biztos részbe juttatni a régróta hanyódó hajót.

A hivatalos körök megmozdulása máris jókora előhaladást eredményezett. A Nemzeti Színház muzeuma végre és méltó elhelyezést majd csak az újonnan felépítendő Nemzeti Színházban fog ugyan találni és tulajdonképpen célját csak ott szolgálhatja majd; de a meglevő muzeális anyag rendszeres egybegyűjtése, annak a lehetőség szerint való kiegészítése és hivatalos őrzése már megkezdődött.

A Nemzeti Színház muzeumának nagy jelentősége és messzeható célja van. Mert ezt a muzeumot úgy kell megszervezni, hogy a Nemzeti Színház multját a hazai közönséggel szemléltető módon ismertesse, kifelé pedig kulturánknak egy újabb világitótornyá legyen.

És volt-e valaha nagyobb szükségünk ilyen világitótornyokra, mint most, amikor nemzetünket az örök éjszaka sírjába akarják elsüllyeszteni?!